

Teologie si bioetica - avortul

de Dr. George Stan, medic si teolog

Omul, cea mai de seamă dintre creaturile pământești, coroană, inel și preot al creației, a primit de la Dumnezeu cel mai de preț dar: viața. Făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facere 1, 26-27), omul este o ființă comunitară, trăind în familie după modelul comuniunii de iubire al Sfintei Treimi, devenind „împreună lucrător cu Dumnezeu” (I Corinteni 3, 9), în perpetuarea vieții pe pământ (Facere 1, 28).

„Bărbatul se însoțește cu femeia, după rânduiala dintru început a Creatorului și întemeiază instituția sfântă și binecuvântată a familiei pentru ajutorare reciprocă, naștere de prunci buni, ascultători și temători de Dumnezeu, pentru perpetuarea speciei și a neamului omenesc”.

Dar, într-o societate secularizată, în care omul se declară autonom, eliminându-L pe Dumnezeu din creația Sa, adică din lume, în care iubirea de sine a luat locul iubirii de aproapele și comuniunii dintre semeni și Dumnezeu, în care sunt date uitării învățăturile Bisericii, întâlnim mame care își abandonează copiii sau le suprimă viața încă din pânțece, neținând seama nici de preceptele biblice („Să nu ucizi”), nici de faptul că viața nu este un bun propriu și de aceea nu avem dreptul să dispunem nici de viața noastră, nici de viața altora și nici de viața copiilor noștri.

Din nefericire, practicarea avortului o întâlnim de-a lungul istoriei omenirii. Folosirea ierburilor care provocau avortul era cunoscută pretutindeni, dar, în vechime, credem că întreruperea de sarcină de către medic nu era permisă, de vreme ce, în jurământul lui Hipocrate, medicul, ca slujitor al vieții, mărturisește că nu va da femeii substanțe abortive.

În ceea ce privește atitudinea față de avort, de-a lungul timpului, aceasta a oscilat de la o epocă la alta. Astfel, vechile societăți ale Greciei și Romei erau tolerante față de avort, iar la romani avortul putea fi făcut în orice perioadă a sarcinii.

La începutul secolului XIX, în America, avortul era interzis după apariția mișcărilor fetale. După aceea, atât în America, cât și în Anglia, legislația permitea avortul numai în cazul în care era salvată viața mamei.

Mai târziu, însă, mișcările feministe americane introduc conceptul de maternitate voluntară, apoi - după 1960 - pe cel de planificare familială, încercând să tragă o linie de demarcație între viața sexuală și procreație, avortul reprezentând - în mod individualist - „pentru femei, singura posibilitate de control asupra corpului și destinului lor”.

În țara noastră, Codul penal din 1865 pedepsea provocarea avortului, la fel ca și Codul penal din 1937, care permitea, totuși, avortul în două situații: în situația în care menținerea sarcinii ar fi amenințat viața femeii gravide și în situația în care unul dintre părinți era bolnav psihic și pericolul transmiterii acestei boli la noul născut era o certitudine.

În perioada regimului totalitarist, toate legile din țara noastră condamnau, cu privire de libertate, orice provocare ilegală a avortului. După 1989 însă, aceste legi au fost abrogate, pe motiv că „erau în totală contradicție cu respectarea drepturilor omului”.

În prezent, avortul este autorizat până în a 22-a săptămână în Anglia, până în momentul nașterii în SUA și, începând din 1996, până în a 14-a săptămână în România.

În lumina Declarației Universale a Drepturilor Omului și a Convenției Europene a Drepturilor Omului, problema procreării se înscrie în domeniul dreptului la viață, adică a dreptului atât la viața privată, cât și la viața de familie, „ceea ce ne plasează, de la început, în fața a două tipuri de raporturi: individuale și de familie”.

Dreptul la viață „este un drept natural al omului și privește atât propria viață, cât și posibilitatea de a da viață, adică de a procrea”.

Cum în Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu este prevăzut nici dreptul de a procrea și nici obligația de a avea copii, s-a admis posibilitatea femeii de a întrerupe sarcina.

Întreruperea cursului sarcinii este văzută ca un drept al femeii de a refuza procrearea, sau, cum zic adepții mișcării feministe, este „dreptul femeii de a refuza îndeplinirea funcției sale reproductive naturale”, în virtutea „respectului datorat libertății individuale a femeii și a vieții sale private”. Numai femeia are dreptul să dispună de trupul ei și să nu permită nici unei alte persoane să intervină sau să hotărască asupra unei teme atât de personale ca cea a disponerii de propriul trup.

În opoziție totală cu acest mod de interpretare a noțiunii de „drept la viață”, se află aceia care condamnă cu vehemență avortul, tocmai din respect pentru viață.

Deși Convenția Europeană a Drepturilor Omului declară că „dreptul fiecărei persoane la viață trebuie să fie protejat prin lege”, Comisia Europeană - un organism înființat în scopul respectării aplicării Convenției Europene - apreciază „că acest text nu se referă și la copilul nenăscut”.

De ce oare dreptul la viață nu se referă și la copilul nenăscut ? Pentru că trăim într-o lume „în care viața umană este adesea considerată - și tratată - ca un produs oarecare pe care îl putem crea la cerere și elimina din interes, ca în cazul avorturilor” ? Sau pentru că nu există o părere unanimă în privința momentului în care viitorul copil să poată fi socotit ființă umană, deci ființă însuflețită, cu viață, care poartă în el chipul lui Dumnezeu ?

Pentru a răspunde la astfel de întrebări, trebuie să spunem mai întâi că, exceptând pe protopărinții noștri, Adam și Eva, care au fost creați de Dumnezeu, omul vine pe lume din părinții săi. Imediat după zămislire, la nivelul oului (zigotului) rezultat, începe procesul de diviziune (segmentare), rezultând, la început, două, apoi patru, opt, șaisprezece celule ș.a.m.d., timp în care oul migrează spre cavitatea uterină, unde va ajunge în aproximativ 8-12 zile de la data fecundației și unde se va fixa (nidația oului).

Perioada petrecută intrauterin (9 luni) de viitorul copil este împărțită în două etape:

a) etapa embrionară, în care nu are „aspectul unui germene uman, nu exteriorizează părți componente ale corpului”;

b) etapa fetală, în care capătă înfățișare umană.

Limita dintre aceste două etape este socotită de către unii sfârșitul lunii a doua și începutul celei de a treia, iar de alții, sfârșitul lunii a treia. Începând de acum distingem viitorului copil

fața, bărbia, nasul, ochii, la membrele superioare și inferioare apar degetele și embrionul capătă aspect uman.

Embriologii britanici susțin ca etapa de dezvoltare a viitorului copil cuprinsă între momentul fecundării și până la nidația oului (primele 8-12 zile din momentul zămisirii) să poarte numele de pre-embriion. Acest pre-embriion nu reprezintă - după ei - o viață individuală, ci numai „o masă de celule nediferențiate”. Separând astfel începutul vieții de momentul zămisirii, au posibilitatea ca, în acest timp, experimentele științifice făcute pe embrioni să fie socotite legitime, iar avorturile provocate acum să-și piardă „aproape cu totul gravitatea morală”.

După susținătorii acestei teorii, fixarea oului în mucoasa uterină marchează „trecerea de la starea de pre-embriion la cea de embriion, trecerea de la o existență potențială la o existență umană actuală”. De aceea ei socotesc că întreruperea sarcinii în faza de pre-embriion nu este avort.

Alții merg mai departe, afirmând că este „irațională intenția de a da un statut embriionului, care este un agregat de celule... refuzând în mod categoric ideea de „persoană potențială” pentru embriion”. Atâta timp cât viitorul copil nu are înfățișare umană (embriionul), el poate fi socotit numai o bucată de carne pe care mama o poate îndepărta din corp așa cum ar îndepărta apendicele, de exemplu.

Unii spun că „fătul devine om separat de persoana mamei sale numai atunci când poate avea existență de sine, adică o dată cu nașterea sa”, ceea ce ne îndreptățește să tragem concluzia că „fiecăre femeie are dreptul să-și omoare copilul cu câteva minute înainte de naștere”.

Nici Convenția Europeană a Drepturilor Omului „nu prevede expres că viața începe în momentul concepției”.

De aceea, luându-se în considerare toate justificările enumerate până acum pentru a se motiva întreruperea sarcinii, legile din numeroase țări au scos de sub incidența ei avorturile, pe care nu le mai socotesc o crimă, „deoarece nu lezează sentimentele morale ale societății, din moment ce sunt făcute de un număr atât de mare de femei”.

Susținându-se că viața viitorului copil începe din momentul în care capătă înfățișare umană - etapa fetală - majoritatea avorturilor se fac înainte ca viitorul copil să împlinească trei luni de viață, de la zămisire. Oare viitorul copil este fără viață până la trei luni ? Medicul obstetrician american Bernard Nathanson, care făcuse mii și mii de avorturi, s-a întrebat la un moment dat dacă este corect ceea ce face și a cercetat acest lucru cu cele mai moderne mijloace, afirmând, în final, că „fătul este persoană umană deplină”. **Pentru a-și fundamenta concluziile, medicul Nathanson a filmat avortul unui făt de trei luni, realizând o videocasetă pe care a numit-o „Strigătul mut”.** Pe această videocasetă se observă că fătul:

a) presimte amenințarea instrumentului ucigaș care-i va curma viața;

b) percepe pericolul, ceea ce îl face să se miște agitat, să-i crească frecvența bătăilor inimii de la 140 la 200 și să-și deschidă larg gura, ca într-un strigăt: strigătul mut.

Soții Wilke, medici obstetricieni americani afirmă că „avortul este crimă cu premeditare și că, din punct de vedere științific, nu se fundamentează cu seriozitate existența unei «secunde magice» înainte de care fătul a fost o bucată de carne, iar după aceasta devine copil, om.”

Celebrul genetician francez Jerome Lejeune, studiind cromozomii gârnetului masculin și feminin care alcătuiesc zigotul și cercetând diviziunile succesive ale oului, ajunge la concluzia că „oul fecundat este cea mai specializată celulă de sub soare. Ea conține toată informația necesară pentru a produce viața umană”.

Așadar, recente descoperiri ale embriologiei și ale geneticii, au demonstrat că perioada aceea de două săptămâni - pre-embriionul - care „era considerată o «fereastră», fie pentru întreruperea sarcinilor nedorite, fie pentru a permite experiențe asupra embrionilor nu există”.

Deci, dacă viața începe o dată cu zămisirea, înseamnă că distrugerea unui viitor copil oricând după concepere, „echivalează cu uciderea unei ființe omenești.”

Și Comitetul Consultativ Național de Etică din Franța a declarat că „embriionul este o potențială persoană umană.”

Specialiști ai Fundației internaționale a dreptului la viață afirmă că „ovulul fecundat, embrionul, pruncul, copilul, adultul, sunt simple stadii de evoluție și maturizare ale aceleiași vieți omenești, ale aceluiași om. Fiecare dintre noi a existat în întregime în ovulul fecundat, numai că acesta necesită hrană și timp pentru următoarele etape ale vieții sale.”

Deci omul există ca Om din momentul conceperii până în momentul morții biologice, pentru care motiv orice intervenție, făcută în orice moment după concepere, în scopul întreruperii vieții sale, constituie omucidere.

Prof. dr. G. Papadimitriou, ginecolog la Universitatea din Atena, afirmă că „avortul este întrerupere de viață; biologic, prin avort îndepărtăm viața unui embrion... nimeni, niciodată, nu are dreptul să pună capăt vieții nimănui - nici vieții altuia, nici vieții sale.”

După învățătura Sfintei noastre Biserici, „viața omenească nu începe la naștere, ci la zămislire.”

Cum apare sufletul în cazul procreării ? Dacă în privința originii trupului toți sunt de acord că el provine din părinți, în privința originii sufletului urmașilor lui Adam s-au conturat, de-a lungul vremii, trei puncte de vedere, și anume:

a) preexistentialismul, inițiat de filosofia platonice și reluat de Origen, susține că sufletele au fost create toate o dată, înaintea lumii văzute. Păcătuiind, ele sunt așezate în trupuri, ca pedeapsă, în vederea curățirii, prin suferință, în trup.

Această învățătură vine în contradicție cu Sfânta Scriptură, care ne arată că sufletul protopărinților noștri a fost creat o dată cu trupul (Facere 2, 7).

b) traducianismul, inițiat de Tertulian, susține că sufletele urmașilor provin din sufletele părinților, ca și trupurile. Susținătorii traducianismului cred că învățătura lor ar avea temeiuri

scripturistice, cum ar fi binecuvântarea paradisiacă „creșteți și vă înmulțiți” (Facere 1, 28), sau cuvintele Mântuitorului „ceea ce este născut din trup, trup este, și ce este născut din Duh, Duh este” (Ioan 3, 6). Această teorie nu poate fi acceptată, deoarece contrazice spiritualitatea și simplitatea sufletului, în virtutea cărora sufletul nu se poate divide. Dacă s-ar naște, ca și trupul, atunci sufletul ar muri împreună cu trupul, ar fi supus descompunerii și solidar cu destinul trupului. Deși traducianismul, la prima vedere, ar prezenta avantajul explicării transmiterii păcatului strămoșesc datorită provenienței sufletului urmașilor din cel al părinților, la o cercetare mai atentă vedem că, dacă păcatul strămoșesc ar trece la copii, atunci ar trebui ca toate păcatele personale ale părinților să treacă la urmași. Sfânta Scriptură nici nu afirmă, nici nu neagă originea sufletului din sufletul părinților. Latura pozitivă a traducianismului constă în susținerea participării omenești la nașterea oricărei ființe umane noi, în întregimea ei.

c) Teoria creaționismului, susținută de foarte mulți Sfinți Părinți, este dominantă în Biserică. După creaționiști, dacă trupul omenească are un început în sămânța lui Adam, sufletul este dat de Dumnezeu prin creație nemijlocită, în momentul zămislirii, devenindu-i trupului principiu de viață. Temeiurile scripturistice ale creaționismului sunt: sufletul se va întoarce la Dumnezeu Care l-a dat (Ecles. 12, 7); Dumnezeu zidește duhul omului înăuntrul lui (Zaharia 12, 1); Dumnezeu este Tatăl duhurilor (Evrei 12, 9); El dă duh și viață tuturor (II Macabei 7, 23). Dar și creaționismul întâmpină dificultăți. Astfel, deși se contrazice locul de la Geneză (2, 2) unde se spune că Dumnezeu S-a odihnit și că nu mai creează nimic nou, noi știm că activitatea Lui nu încetează: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5,17).

Dar cea mai mare dificultate a creaționismului este că nu poate explica transmiterea păcatului strămoșesc. Modul în care se încearcă explicația transmiterii acestui păcat este inadmisibilă, fiind contrară și Revelației și rațiunii, deoarece creaționiștii afirmă că sediul păcatului este în trup, de unde trece în sufletul creat.

Pentru a se depăși aceste greutăți ivite în explicarea transmiterii sufletelor, unii teologi au emis părerea după care Dumnezeu ar crea sufletul nu din nimic, ci din sufletul părinților, pentru că dacă l-ar crea din nimic, nu s-ar putea transmite păcatul strămoșesc.

Întrucât „creația sufletelor depășește experiența și înțelegerea omenească, ea rămâne o taină cunoscută numai de Dumnezeu.”

Ceea ce trebuie să reținem este faptul că nu există un timp cât de scurt în care trupul să fie neînsuflit, pentru că atunci ar însemna că, la începutul lui, trupul este „mort”, iar ceea ce este mort nu se hrănește și nu crește. Or, trupul uman, chiar din momentul zămislirii, când este numai o celulă, se hrănește, crește, se dezvoltă și se maturizează.

În urma celor expuse, putem insera câteva concluzii, și anume:

1. Plecând de la principiul unanim acceptat că „materia vie ia naștere exclusiv din materie vie” și că „dintr-o celulă inițială numită ou sau zigot, rezultată din fecundarea ovulei cu elementul sexual masculin, ia naștere, prin diviziunea și diferențierea celulelor, un organism nou”, înseamnă că, încă din momentul zămislirii, acest organism este viu, pentru că altfel nu s-ar putea hrăni, nu s-ar putea dezvolta și nu ar putea ajunge, în final, un nou-născut și apoi un om. Deci, dacă din punct de vedere „strict biologic, fecundarea unui ovul de către un

embrionii au toate drepturile unei ființe umane."

De aceea, în Recomandarea 1046 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 1986, se spune, printre altele, că „embrionul și fătul uman trebuie să beneficieze, în toate circumstanțele, de respectul datorat demnității umane."

2. „Dacă moartea nu este altceva decât despărțirea sufletului de trup, viața, care este contrariul morții, nu va fi altceva decât împreunarea trupului cu sufletul." Sufletul și trupul încep să existe deodată, din momentul zămisirii. Speculațiile care separă momentul „însuflețirii" de momentul zămisirii sunt fără teme. Oamenii de știință afirmă că „nu există în prezent nici o rațiune după care sufletul să fie rupt de momentul concepției. Morala elementară cere a recunoaște un subiect de drept din primul moment al existenței, deci din momentul fecundării."

3. Dumnezeu creează sufletul fiecărui om la conceperea sa, dar nu-l creează din nimic - ca la facerea lumii - ci-l creează din sufletul părinților. Astfel se poate explica motivul pentru care copilul are afinități psihice cu părinții, dar dobândește și o identitate diferită de cea a părinților, pentru că vine de la Dumnezeu prin actul de creație al sufletului.

Deci Dumnezeu are un rol în aducerea la existență a fiecărui om dintr-o pereche de alte persoane umane. „Dar, în aducerea noilor persoane la existență, El colaborează cu actul de iubire al persoanelor umane, care se angajează cu răspunderea lor cea mai serioasă în aducerea la existență și la creșterea altor persoane umane până la starea lor de libertate conștientă, transmițându-le dialogul lor cu Dumnezeu și cu semenii și toate învățămintele Lui."

4. „Oamenii nu sunt repetiția simplă a unor indivizi uniformi. Libertatea la care sunt chemați impune originalitatea ireductibilă a fiecărui om." De aceea, ființa umană „ca unicat ne obligă la un respect absolut, de la concepție până la moarte."

5. Alcătuیت din trup și suflet, omul trebuie respectat ca fiind o ființă de o valoare inestimabilă, pentru că, prin suflet, el este „cineva", nu numai „ceva". Ceea ce îl face pe om „cineva" este sufletul, „înzestrat cu conștiință și cu capacitatea de reacții conștiente și libere."

6. Viața intrauterină a viitorului copil reprezintă stadiul cel mai de început al ființei umane. Având viață, care reprezintă cel mai de preț dar primit de la Dumnezeu, nu avem dreptul să i-o curmăm, indiferent de momentul de dezvoltare în care s-ar afla. De aceea, avortul înseamnă omucidere cu premeditare și este „păcat împotriva lui Dumnezeu, împotriva firii omului, împotriva familiei și a societății". Se impune deci să condamnăm practicarea avorturilor, atât demult liberalizată și în țara noastră.

De când este lumea, mamele au conceput și au așteptat, cu mare emoție, venirea pe lume a fiecărui nou născut, pe care l-au privit ca pe o binecuvântare a lui Dumnezeu, în zilele noastre însă tot mai multe femei refuză să mai fie mame, socotind că întreruperea sarcinii este un drept al lor, când, de fapt, este „un abuz de drept cu încălcarea drepturilor embrionului."

Cine le dă dreptul acestor „mame" să condamne la moarte ființe nevinovate, atâta vreme cât în aproape toată lumea s-a abolit pedeapsa cu moartea, tocmai pentru a se asigura respectarea dreptului la viață al omului ? Nu știu ele că omuciderea este un

(Facere 4,10).

Înteruperea sarcinii - care înseamnă ucidere cu premeditare - este un păcat foarte greu, pentru că, prin avort, se curmă viața unei ființe care poartă în sine chipul lui Dumnezeu și se răpește cel mai de preț bun dăruit omului de Dumnezeu. De aceea, avortul este păcat atât împotriva lui Dumnezeu, ca Izvor al vieții, cât și împotriva societății, condamnată la vestejire din lipsa noilor născuți.

Să nu ne lăsăm amăgiți de gândul că viața fără copii este mai liniștită și mai lipsită de griji. Întrebați-i pe cei fără copii, ajunși la apusul vieții și-i veți auzi cât regretă că și-au irosit zilele în singurătate și că sfârșitul vieții îi găsește sărăciți de bucuria pe care le-ar fi oferit-o copiii și nepoții.

Priviți, în schimb, la familiile cu mulți copii și veți vedea câtă bucurie le aduc în casă aceste ființe nevinovate și cât de mult întăresc ei legăturile sufletești dintre părinți.

Refuzul de a da viață - folosind practicile anticoncepționale, cât și oprirea cursului vieții - sunt expresia unei mentalități secularizate, care a pierdut sensul spiritual al existenței umane, reducând omul la un simplu produs biologic, fără să țină seama de chipul lui Dumnezeu din om. Acesta este motivul pentru care Biserica condamnă aceste practici și pentru care cei ce le săvârșesc vor da seamă înaintea lui Dumnezeu, în ziua înfricoșatei judecăți.

Suntem datori să sădim în sufletele nevinovate ale copiilor și tinerilor noștri valorile morale și frumusețile spirituale ale neamului nostru creștin, îndemnându-i să se simtă responsabili față de darul sfânt al vieții și față de întreaga creație.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României, „Hristos - Calea, Adevărul și Viața”, în Vestitorul Ortodoxiei, an VI, nr. 126, pg. 6.

Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, Grecia, Avortul, București, 1996, pg. 3.

Gheorghe Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 108.

Idem, ibidem.

Gheorghe Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 109.

Idem, op. cit., pg. 110.

Idem, op. cit., pg. 111.

Drd. Florin Pușcaș, „Procreația clinic asistată în teologia «diasporei» ortodoxe”, în Revista teologică, an VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pg. 99.

Gheorghe Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 111.

Idem, op. cit., pg. 107.

Idem, op. cit., pg. 108.

Idem, op. cit., pg. 111.

Idem, op. cit., pg. 121.

John Breck, „Dilemele bioetice și ortodoxia”, în Revista Teologică, anul VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pg. 3.

Prof. dr. E. Aburel, prof. dr. D. Căprioară, prof. dr. N. Coja, prof. dr. V. Dobrovici, conf. N. N. Gheorghiu, prof. dr. A. E. Lorincz, conf. dr. I. Protopopescu-Pache, prof. dr. D. D.

Popescu, Obstretică și ginecologie, București, 1962, pg. 84-85.

Prof. dr. doc. D. Căprioară, Obstretică, București, 1976, pg. 59.

Prof. dr. E. Aburel, ș.a., op. cit., pg. 85.

Prof. dr. doc. E. Căprioară, op. cit., pg. 59.

Drd. Florin Pușcaș, op. cit., pg. 84.

Asist. S. Moldovan, „O problemă de bioetica în embriologia contemporană”, în Revista Teologică, an VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pg. 63.

Drd. Florin Pușcaș, op. cit., pg. 84.

Idem, ibidem.

Idem, op. cit., pg. 101-102.

Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, op. cit., pg. 5.

Idem, ibidem.

Gheorghe Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 111.

Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, op. cit., pg. 20.

Idem, op. cit., pg. 10.

Idem, ibidem.

Idem, op. cit., pg. 11.

Drd. Florin Pușcaș, op. cit., pg. 85.

Idem, op. cit., pg. 86.

Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, op. cit., pg. 12.

Drd. Florin Pușcaș, op. cit., pg. 101.

Mărturie Ortodoxă Iubitoare de Dumnezeu, caiet 64/1995, pg. 76.

Idem, ibidem.

Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, op. cit., pg. 14.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României, op. cit., pg. 6.

Pr. prof. dr. Isidor Todoran, arhid. prof. dr. Ioan Zăgorean, Teologia Dogmatică, București, 1991, pg. 175.

Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, Teologia Dogmatică, anul III, sem. II, curs xeroxat, pg. 40.

Idem, ibidem.

Pr. prof. dr. Isidor Todoran, arhid. prof. dr. Ioan Zăgorean, op. cit., pg. 176.

Idem, op. cit., pg. 177.

Idem, ibidem.

Mitropolit Nicolae Corneanu, „Problema timpului de apariție a sufletului”, în Revista Teologică, an. VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pg. 56.

Conf. univ. dr. Petre Raicu, Genetică, București, 1967, pg. 99.

Idem, op. cit. pg. 81.

Gh. Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 72, 73.

Idem, op. cit., pg. 90.

Mitropolit Nicolae Corneanu, op. cit., pg. 57.

Gh. Scripcaru, ș.a., op. cit., pg. 72.

Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Teologia dogmatică ortodoxă, București, 1978, voi. L, pg. 381.

Idem, op. cit., pg. 387.

Idem, op. cit., pg. 388.

Gh. Scripcaru, ș. a., op. cit., pg. 41.

Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, op. cit., pg. 375.

Mitropolit dr. Nicolae Mladin, prof. diac. Orest Bucevschi, prof. dr. Constantin Pavel, prof. dr. Ioan Zăgorean, Teologia Morală Ortodoxă, București, 1980, voi. II, pg. 271.

Gh. Scripcaru, ș. a., op. cit., pg. 71.